

1695 Sakız Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik

Tahir SEVİNÇ*

ÖZET

1694 yılında Akdeniz'deki Türk varlığı için önemli bir yere sahip olan Sakız Adası'nı Venedikliler ele geçirmiştir. Osmanlı Devleti bu adayı Venediklilerden ele geçirmek için lojistik ve organizasyonel anlamda sefer hazırlıklarına girişmiştir. Devlet bir yandan sefere katılacak merkez ve eyalet ordusunu toplarlarken, diğer yandan top, cephane ve yiyecek tedarikini sağlamıştır. 8 Şubat 1695'de İzmir'den donanma gemileri ile hareket eden Osmanlı ordusu 21 ve 25 Şubat tarihleri arasında meydana gelen deniz savaşlarında Venedik ordusunu bozguna uğratarak Sakız Adası'na tekrar hâkim olmuştur.

Anahtar Kelimeler: *Sakız Seferi, Akdeniz, Venedik*

Organization and Logistic in 1695 Sakız Campaign

ABSTRACT

In 1694, Venice gained ascendance over Chios that had great importance in Turkish presence in the Mediterranean. Ottoman Empire kept the army on a war footing for gaining the island. The Ottoman Empire not only gathered the head and the state troops, but also acquired ammunition and food. On 8th of February in 1695, the Ottoman army which left İzmir with naval forces gained ascendance over Chios again by defeating Venetian army in naval warfares that happened between 21 and 25 February.

Keywords: *Sakız Campaign, Mediterranea, Venice*

Giriş

XI. Yüzyıldan itibaren Türklerle İtalyan cumhuriyetlerinden Venedik ve Cenevizlerle Bizans İmparatorluğu arasında hâkimiyet mücadelesine konu olan Sakız Adası, Akdeniz ve Ege sahillerinin güvenliği için çok önemli bir konumda bulunmaktaydı. Adanın 16. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti kontrolüne geçişi ile beraber, Venedik ile Osmanlı Devleti arasındaki adaya hâkim olma konusundaki rekabet daha da şiddetlenmiştir. Özellikle Akdeniz'e hâkim olma düşüncesi nedeni ile Venedik'in Sakız Adası'nı ele geçirme teşebbüsleri bu tarihten itibaren devam etmiş, özellikle 1683 Viyana Kuşatması'ndan sonra Papalık ve diğer Avrupa devletlerinin yardımı ile bu baskısını daha da artırmış ve 1694 yılına geldiğinde adanın kontrolü Venedik Cumhuriyeti'ne geçmiştir. Bu makalede Osmanlı Devleti'nin Sakız Adası'nı Venediklilerden almak için organizasyonel ve lojistik anlamında yaptığı hazırlıklar ve adayı yeniden ele geçirme teşebbüsü incelenmiştir.

* sevinc.tahir@gmail.com

Sakız Adası Mısır, Suriye ve Filistin gibi doğu ülkelerine yapılan Hac ve deniz ticaretinin uğrak yeri olması nedeniyle tarihte önem arz eden bir konuma sahip olmuştur. Bizans İmparatorluğu'nun gerileme döneminde Sakız Adası, Anadolu kıyılarına yerleşmiş bulunan Selçuklu beylerinin akınına uğramış, 1089 yılında Çaka Bey tarafından kısa bir süreliğine de olsa ele geçirilmiştir. 14. Yüzyılın başlarında ada Cenevizliler tarafından alınmış, ancak Bizans İmparatoru III. Adrnikos, 1329'da Cenevizliler'i adadan kovmuştur. 1346 yılında Cenevizliler adayı tekrar ele geçirmişler ve 1566 yılında Osmanlı Devleti himayesine girene kadar ada onların hakimiyetinde kalmıştır. Bu dönem içerisinde Cenevizler adada tutunmak için öncelikle Anadolu beylerine, sonra Osmanlı Devleti'ne haraç vermek durumunda kalmışlardır¹.

1566 yılına gelindiğinde Cenevizli ada idarecileri üç yıldan beri vergilerini vermedikleri gibi, Osmanlı Devleti aleyhine bazı hareketlere girişmişlerdir. Özellikle 1565 yılında Malta Adası'nın fethi sırasında, Sakız Adası halkının bir bölümü Malta'ya giderek Osmanlı Devleti'ne karşı St. Jean Şövalyeleri'nin yanında yer almıştır. Ayrıca İstanbul'dan kaçan bazı Gayrimüslim esirler Sakız Adası'na sığınarak korunmaya başlanmıştır².

Bunun üzerine Kanuni Sultan Süleyman, 70 parçalık Osmanlı donanması ile Piyale Paşa'yı Sakız Adası'nın fethi ile görevlendirmiştir. 15 Nisan 1566 günü üç kısma ayrılan Osmanlı donanması, ada yönetiminden memnun olmayan bazı Rum ve Cenevizliler'in de yardımıyla adayı fethetmiştir. Adanın ele geçirilmesiyle bir kısım halk sürüldüğü gibi, halkın bir bölümünün de adada kalmasına izin verilmiştir. Osmanlı Devleti, adanın fethiyle Anadolu kıyılarında bulunan ve Avrupa gemilerine yataklık eden bu üssü ele geçirmiş ve Ege Adaları üzerindeki hâkimiyetini tamamlamıştır. Ancak İtalyanlar bu durumu bir türlü kabullenemeyerek sık sık adaya ve Anadolu kıyılarına saldırılar düzenlemişler ve korsanlık faaliyetlerinde bulunmuşlardır³. 1599 Nisanı'nda Braciano Dukası Virgino Orsino 5 Toskano kadırgası ile adaya hücum ettiyse de askerlerinden 400'ünü kaybederek geri çekilmiştir. Avrupalıların Sakız Adası'na karşı saldırıları çok uzun bir süre görülmemiştir. Ancak Osmanlı Devleti himayesinde bulunan Garp Ocakları korsanlarının Fransa kıyıları ve gemilerine saldırımları ile Fransa Kralı XIV. Louis bunlara karşı denizci Duquesne'yi 24 Temmuz 1681'de görevlendirmiştir. Fransız kaptan emrindeki 18 gemi ile Sakız Adası önüne gelerek burada demirlemiş bulunan 9 Trablus kalyonu ile beraber şehri topa tutarak büyük tahribata, hatta şehirdeki Müslüman ve Hıristiyan arasında büyük can kaybına neden olmuştur. Bu durum üzerine Fransa'dan tazminat istenilmiş ve sonunda anlaşmaya varılmıştır⁴.

XVII. yüzyılın sonlarında Osmanlı Devleti, üç cephede birden devam ettirdiği muharebeler sebebi ile mali durumu oldukça bozulmuş olduğundan ada halkından aldığı vergi miktarını artırmıştır. Öyle ki, Hıristiyan ahaliden aldığı cizyeyi (baş vergisi), marttan marta yılda bir kez tahsil etmekte iken, ihtiyaçtan dolayı 1694 Eylül'ünde ikinci bir vergi daha tahsil etmesi, Sakız Adası'ndaki halkın düşmanlığına neden olmuştur. Sakız Hıristiyanları, öncelikle hükümete bir heyet göndererek kaledeki leventlerin

¹ J.H. Mordtman, "Sakız Adası", *İ.A.*, c.10, Eskişehir 2001, s.94-95.

² Şerafettin Turan, "Sakızın Türk Hakimiyeti Altına Alınması", *T.A.D.*, 4/6-7, Ankara 1968, s.185.

³ Kadir Adamaz, *Fetihnâme-i Cezire-i Sakız*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yük. Lis. Tezi), İzmir 1998, s.2-3.

⁴ Mordtman, "Sakız Adası", s.95.

uygulamalarından şikayetçi olmuşlardır. Daha sonra muhafaza amacıyla her sene adada bulunan üç bin levendün bulunmasının gerekmediğini, hükümet adına kendilerinin adayı koruyacaklarını belirtmişlerdir. Hatta mali olarak zor durumda bulunan hükümete bir miktarda para vererek hükümeti ikna etmişler, müted üzere adada bulunan üç bin levent askerini kaldırmaya muvaffak olmuşlardı. Bir süre sonra da Venediklileri adada asker olmadığı konusunda uyarılmışlardı. Bunun üzerine kış münasebetiyle Osmanlı donanmasının Akdeniz'den dönmesini bekleyen Venedik, Papalık, Floransa ve Malta gemilerinden oluşan 115 parça Venedik donanması 1694 Eylül'ünde adaya gelerek 12.000 yaya ve 800 süvari askeri karaya çıkarmışlardı⁵.

Sakız Kalesi'ni 1370 asker ile koruyan kale muhafızı Silâhdar Hasan Paşa, Kaptan-ı derya Yusuf Paşa'dan istediği yardım, alamamasına rağmen 13.000'e yakın düşman askerinin 9 Eylül'de başlayan kuşatma savaşına karşı uzun zaman direnmiş; ancak adadaki yerli Hıristiyanların kendisini terk edip silahlanması ve arkadan Osmanlı askerine taarruza geçmeleri üzerine geri çekilmiştir⁶. Hasan Paşa kalede sekiz gün kuşatmaya dayanmış; ancak kaleye atılan beş yüzden fazla top ve humbaradan bütün evler yıkılarak yiyecek ve peksimet de yanmış olduğundan, emrindeki askerinin ısrarı ve düşmana esir düşmemek için 12 Ekim 1694'de kaleyi vire ile Venedikli Komutan Antonio Zeno'ya teslim etmek zorunda kalmıştır⁷. Adadaki Müslüman halk ve Hasan Paşa Venedik gemileri ile Çeşme Limanı'na nakledilmişlerdir⁸.

Sakız Adası'nın kaybedilmesi Osmanlı başkentinde ve veziriazamın kararğâhında büyük bir heyecana uyandırmıştır. Bu durum karşısında adanın tekrar fethi için yeni bir sefer yapılmasına karar verilmiştir⁹. Sakız Adası'nı Venedikliler'den almak için Anadolu Valisi İbrahim Paşa serasker tayin edildiği gibi¹⁰, 15 yıl Avrupa zindanlarında kalmış bulunan Mezamorto Hüseyin Paşa kalyonlar kaptanlığına getirilerek, Akdeniz'deki adaların muhafazasıyla da sorumlu kılınmıştır. Hüseyin Paşa bu sefere kadirga, kalyon ve çekdirilerden oluşan Osmanlı donanması ile katılırken, Anadolu sahillerinde ticaret yapan İngiliz ve Hollanda gemilerinden de istifade etmiştir¹¹.

Mısırlızade İbrahim Paşa serasker tayin edildikten sonra kendisine yol üzerinde masraflarını görmesi için 5000 kuruş "medar-ı maişat" verilerek, bu para 1106/1695 senesi Aydın ve Saruhan sancaklarının muhassıllık malından karşılanmıştır. Ayrıca İbrahim Paşa'nın kethüdası Mehmet Ağa'ya 350, kapıcılarından Kara Ali Ağa'ya 200, Kaptan Hüseyin Paşa'nın telhisçisi Ali Ağa'ya 250 ve eski kaptanın kethüdası Hasan Ağa'ya ise 200 kuruş Edirne'de yardım olarak verilmiştir¹².

⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/I, Ankara 1995, s.575-76.

⁶ Dimitri Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, II, İstanbul 1998, s.779.

⁷ Şem'dânizâde ise Sakız Kalesi'nin 9 gün Venedik kuşatmasına dayandıktan sonra teslim edildiğini iddia eder. Bk. Mustafa Öksüz, *Şem'dânizâde Fındıklı Süleyman Efendi'nin Mür'it-Tevârih (180B-345A) Adlı Eserinin Tablül ve Tenkidî Metni*, (Yüksek Lis. Tezi) Mimar Sinan Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009, s.225.

⁸ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/I, s.576-77 ; Mordtman, "Sakız Adası", s.96.

⁹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, VI, Yay. Haz. Mümine Çevik, İstanbul 1990, s.528.

¹⁰ BOA, MD, 105, s.44, h.210, Evahir-i R 1106 (17-27 Aralık 1695).

¹¹ Nicole Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, IV, Çevr. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005, s.228.

¹² BOA, MAD, 10142, s.20, 25 Receb 1106 (11 Mart 1695).

1. Sefer İçin Mühimmat Tedariki

Sakız Seferi'ne karar verildikten sonra sefer hazırlıklarına başlanmıştır. Sefer hazırlıkları birkaç aşamada gerçekleşmiştir. Sefer hazırlığının ilk safhasını top ve cephane mühimmatı tedariki oluşturmuştur¹³. Sakız Seferi'ne götürülecek topların Tophâne-i âmirede dökülmesine karar verilmiştir. Topçubaşı ve Tophâne Nazırı tarafından havan humbaraları ve çeşitli çaplarda topların dökülmesine karar verilerek ham madde teminine gidilmiştir. Top dökümünde kullanılacak başlıca ham madde; tunç, bakır, kalay, demir ve bir miktar da çelik olarak belirlenmiştir. Topların dökümünde kullanılacak bakırın çoğu Gümüşhane Madeni'nden tedarik olunduğu gibi, bir kısmı da İstanbul'dan satın alınmıştır. Top dökümünde kullanılacak gerekli demir de Eğriboz ve Hanya kaleleri ile bütün Akdeniz'deki kalelerde bulunan kırık ve kullanılmayan top ve humbaralardan elde edilmesi düşünülmüştür. Bu kalelerde bulunan top ve humbaralar Kaptan Paşa tarafından görevlendirilen gemilerle¹⁴ getirilerek Tophâne-i âmireye teslim edilmiştir¹⁵. Ayrıca top dökümünde mayalılık olarak kullanılmak üzere tunca ihtiyaç duyulduğundan Belgrad Kalesi ve civarındaki kalelerde bulunan kırık ve işe yaramaz toplar da İstanbul'a gönderilmiştir¹⁶.

Gerekli ham maddenin temininden sonra Tophâne-i âmirede 70'er kıyye atar 3 adet havan humbarası ile 35'er kıyyelik yuvarlak atar 3 adet havan humbarası ve 1'er kıyye yuvarlak atar 35 adet şahi top dökülmüştür¹⁷. Topçubaşı ve Tophâne Nazırı tarafından dökülen topların atım ve koşum takımları ile döküm işleri için 10.000 kuruş masraf edilmiştir. Bu para 1106/1695 senesi Hamideli ve Kastamonu sancaklarının avarız ve nüzul bedellerinden karşılanmıştır¹⁸.

Döktürülen topların nakli için de top arabaları yaptırılmasına karar verilmiştir. Araba yaptırılması için topçubaşı ve toparacıbaşı görevlendirilmiştir. Bu görevliler tarafından 6 adet humbara havanları ile 25 adet şahi top arabasının yaptırılması yönünde karar alınmıştır. Ancak şahi top arabalarından 5'i Tophâne-i âmirede mevcut bulunduğundan, 20 araba yaptırılmıştır. Topların yanı sıra cephane mühimmatını nakletmek için de 2 cephane ile 2 mühimmat arabası yaptırılması kesinleşmiştir. Arabalar için demir, Karahisar köselesi, kereste ve katran tedarik edilmiştir¹⁹. Gerekli malzeme temininden sonra Topçubaşı Ali Ağa tarafından arabaların malzemesi ile işçilik ücretlerine toplam 1800 kuruş masraf edilmiştir. Arabalar için gerekli para 1104-1105/1693-1694 yıllarına ait Malatya Sancağı'nın avarız ve nüzul bedellerinden karşılanmıştır²⁰.

Top dökümünden sonra en önemli mühimmat tedariki ise barut, kurşun ve toplar için güllerdi. Sefere götürülecek barut İzmir ve İstanbul baruthanelerinde imal edilmiştir. İzmir Baruthanesi'nde barut üretimi için İzmir Kadısı ve İzmir Baruthane

¹³ Hans Georg Majer, "17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferlerdeki Lojistik Sorunları", *Osmanlı Araştırmaları*, II, İstanbul 1981, s.191.

¹⁴ BOA, *MAD*, 9879, s.48, 15 R 1106 (3 Aralık 1694).

¹⁵ BOA, *MAD*, 9879, s.16, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1694).

¹⁶ BOA, *D.MKF*, 498/47, 25 RA 1106 (13 Aralık 1694).

¹⁷ BOA, *MAD*, 5432, s.45.

¹⁸ BOA, *D.MKF*, 498/59, 1 R 1106 (19 Ekim 1695).

¹⁹ BOA, *MAD*, 3119, vr.161b.

²⁰ BOA, *D.MKF*, 501/151, 9 Receb 1106 (23 Şubat 1695).

Nazırı görevlendirilmişlerdir²¹. İzmir'de barut imali için Saruhan Livası'ndan Muhassıl Ahmet Paşa tarafından güherçile ve kömür satın alınırken²², Selanik'ten kükürt temin edilerek İzmir Baruthanesi'ne teslim edilmişti²³ İzmir Baruthanesi'nde barut imali için Cebeci Ocağı'ndan emekli (mazul) kethüdalarından biri baruthane nazırı olarak İzmir Baruthanesi'ne tayin edilmiştir²⁴. Yeni nazır İzmir'e vardığıktan sonra 22.110 kıyye (502,5 kantar) siyahî top barutu imal edildikten sonra İzmir Cephanesi'ne teslim edilmiştir. Ancak temin edilen bu barutun yeterli olmayacağı düşünülerek İstanbul Baruthanesi'nden de 187 kantar siyahî barut temin edilmiştir²⁵.

Topun yanı sıra tüfek barutuna da ihtiyaç duyulduğundan 750 kantar barutun tedariki için de İstanbul Kaymakamı, İstanbul Defterdar Vekili ve Baruthane Nazırı görevlendirilmişlerdir. Belirtilen miktarda barut, İstanbul Baruthanesi'nde işlendikten sonra hazır duruma getirilmiştir²⁶. Üçüncü defa barut tedariki ise Mısır Baruthanesi'nden yapılmıştır. Mısır Baruthanesi'nden temini edilen 1000 kantar barut bu seferde üs olarak kullanılan Rodos Adası Kalesi'ne gönderilmesi için Mısır Valisi'ne emir verilmişti²⁷. Mısır Valisi Mısır Baruthanesi'nden 1000 kantar barut temininden sonra İskenderye İskelesi'nde tüccar gemilerine yükledikten sonra Rodos Adası Kalesi'ne göndermiştir²⁸.

Sefer için baruttan sonra kurşun temin edilmiştir. Özellikle piyade leventlerin tüfekleri için gerekli kurşun İzmir ve İstanbul cebehânelerinden sağlanmıştır. 800 kantar kurşun cebecibaşı vekili tarafından İzmir Cebehanesi'nden²⁹, 500 kantar kurşun İstanbul Cebehanesi'nden Gümrük Emni tarafından temin edildiği gibi³⁰, görevli mübaşir tarafından da her bir kantarına 9 kuruş ödenerek 1500 kantar kurşun da İstanbul'dan satın alınmıştır³¹.

İstanbul ve İzmir'den temin edilen barut ve kurşun gemilerle Sakız Adası'na gönderilmiş, daha sonra ada muhafızı İbrahim Paşa tarafından kale muhafazasında bulunan levent askerlerine dağıtılmıştır. Kaledeki levent askerlerinden her birine 100'er dirhem barut ile 200'er dirhem kurşun verilmiştir³². Ayrıca sefer için İstanbul'dan tahrir olunan levent askerlerinden her birine yine 100'er dirhem barut ile 200'er dirhem kurşun verilmiştir³³.

Barut ve kurşun temininde tedarikinden sonra kale kuşatmalarında top kadar etkileyici bir güce sahip olup³⁴ elle atılan ve havan topu ile fırlatılan humbara teminine gidilmiştir³⁵. Özellikle seferde kullanılacak büyük çaplı havan topları ile fırlatılan

²¹ BOA, MAD, 9879, s.15, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1694).

²² BOA, A.E II. Ahmed, 4/322, 27 Safer 1106 (17 Ekim 1694).

²³ BOA, KK, 2761, vr.84a.

²⁴ BOA, MAD, 9879, 2 RA 1106, s.20.

²⁵ BOA, MAD, 3119, vr.156a.

²⁶ BOA, MAD, 9879, s.13, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1694).

²⁷ BOA, MD, 105, s.118, h.485.

²⁸ BOA, MAD, 9879, s.62, 29 R 1106.

²⁹ BOA, MAD, 3119, vr.156a.

³⁰ BOA, MAD, 9879, s.13, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1694).

³¹ BOA, MAD, 3119, s.126.

³² BOA, MAD, 9879, s.122, Selh-i CA 1106 (16 Ocak 1695).

³³ BOA, D.BŞM, 1052/4, 1 C 1106 (17 Ocak 1695).

³⁴ Pary, *Harb Sanatı*, s.209 ; Gabor, *Barut, Top ve Tüfekte*, s.100.

³⁵ Midhat Sertoğlu, "Humbara", *Osmanlı Tarih Lügati*, 1986, s.153.

humbara teminine gidilmiştir. Sefer için Tophâne-i âmirede dökülen 70, 45 ve 35 kıyyelik yuvarlak atar humbara havanları için “humbara danesi” yapımına gidilmiştir. Humbara havanlarının dökülmesi için gerekli maden Tersâne-i âmire ile Tophâne-i âmirede bulunan kırık ve işe yaramaz top ve humbaraların yanı sıra, Eğriboz Kalesi'nde bulunan kırık toplar ile humbara parçaları İstanbul'a getirilmiştir. Humbaralar Kağıthane'de devlete ait atölyelerde İzmit'ten satın alınan çam ve meşe kömürleri ile eritilerek işlenmiştir³⁶. Daha küçük çapta olan humbaralar ise Cebehâne-i âmirede cebeciler kethüdası tarafından yaptırılmıştır. Cebehâne-i âmirede 20.000 “madeni el humbarası”, 10.000 “sepet humbarası”, 35.000 “tabya el humbarası”, 100 “dolma humbara”, 2500 adet “tabya humbarası” yaptırılmıştır³⁷. Cebeciler kethüdası tarafından yaptırılan humbaraların İzmir'e nakli kararlaştırılarak, nakil görevi de dört ocaklık humbaracı³⁸ ile Baş Humbaracı Osman Ağa tarafından yerine getirilmiştir³⁹. İstanbul'un yanı sıra İzmir Cebehânesi'nde de 3200 “madeni”, 10.000 “şilte el humbarası” ile 7000 “şilte humbarası” imal edildikten sonra sefer için hazır duruma getirilmiştir⁴⁰.

Sefer için temin olunan diğer bir mühimmat da tüfek ve silahlar idi. Bu silahların başlıcasını tüfek, silah, kılıç ve mızraklar oluşturmaktaydı⁴¹. Özellikle piyade leventler için tüfek tedarik edilmiştir. Levent askerlerine temin edilecek tüfeklerin özel işletmelerde imali yasak olduğu için⁴², bunlar devletin atölyelerinde üretilmiştir⁴³. Askerlerin kullandığı tüfekler daha uzun menzilli atışlar yaptığı için uzun namlulu olarak üretilmiştir⁴⁴. Devlete ait atölyelerde 500 tüfek, 80 mükemmel silahın imalinin yanı sıra⁴⁵, Cebehâne-i âmirede hazır bulunan 1000 tüfek, 100 tüfek silahı, cebeciler kethüdası tarafından tedarik edilmiştir⁴⁶. Ayrıca İstanbul'daki esnaftan 171 adet “tabancalı” ve 129 adet “maşalı” tüfek satın alınarak Cebehâne-i âmireye teslim edilmiştir⁴⁷. Çeşitli yerlerden temin edilen tüfeklerin askerlerin boyuna asılması için de 1141 adet şerit, Enderûn-ı hümayun hazinesinden sağlanan para ile satın alınmıştır⁴⁸.

Top, tüfek ve silahlarda barutu tutuşturmak için kullanılmak üzere fitil temin olunmuştur. Osmanlı askerleri ateşli silahlarında yaygın olarak Mısır fitili kullanmaktaydılar. Sialhlarda kullanılacak fitil de diğer cephane mühimmatı gibi cebecibaşı vekili tarafından Cebehâne-i âmireden temin edilmiştir⁴⁹.

³⁶ BOA, MAD, 9879, 25 Safer 1106, s.15-16.

³⁷ İstanbul Kaymakamı, cebecibaşı vekiline ve defterdar vekiline gönderilen hüküm bk. BOA, MAD, 9879, s.13, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1695).

³⁸ BOA, MAD, 9879, s.15.

³⁹ BOA, D.BŞM, 1048/52, 4 CA 1106 (21 Aralık 1695).

⁴⁰ BOA, MAD, 3119, vr.156a.

⁴¹ VR.J. Parry, “İslam'da Harb Sanatı”, *Tarih Dergisi*, 28-29, İstanbul 1975, s.206.

⁴² Mücteba İlgürel, “Osmanlı İmparatorluğu'nda Ateşli Silahların Yayılışı”, *Tarih Dergisi*, 32, İstanbul 1979, s.302.

⁴³ Georg Majer, “17.Yüzyıl Sonlarında Osmanlı ve Avusturya Orduları”, s.191.

⁴⁴ Parry, “İslam'da Harb Sanatı”, s.210.

⁴⁵ BOA, MAD, 3119, vr. 151b, 156a.

⁴⁶ BOA, MAD, 9879, s.13, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1694).

⁴⁷ BOA, D.BŞM, 1053/56.

⁴⁸ BOA, D.BŞM, 1060/26.

⁴⁹ BOA, MAD, 9879, s.13.

Tüfek ve silahların dışında muharebe sırasında boğaz boğaza meydana gelen vuruşmalar için de yine cebeciler kethüdası tarafından 150 kara kılıç, 100 mızrak ve 4000 balta tedarik edilmiştir⁵⁰.

Seferde kullanılacak diğer mühimmat ise daha çok kale kuşatmasında, lağım kazmada ve siper almada kullanılan çeşitli araç ve gereçlerdi. Bu mühimmat ile güzergâh üzerinde bulunan yol ve geçitlerde fiziki düzenlemeler yapıldığı gibi, düşman karşısında siper kazma, lağım tünellerinin açılması ve düşmana karşı metris almada kullanılmıştır. Çeşitli usuller ile Cebehâne-i âmirede toplanan bu mühimmat, sefer öncesinde gerekli yerlere teslim edilmiştir⁵¹. Bunlardan humbaracılara; bıçak, el keseri, testere ve burgu, lağımçılara; lağım kazması, külünk (sivri ve uzun demirli taşçı kazması), çapa, kürek, destere, lağım burgusu, neccarlara; çivi, burgu, testere, el keseri, taşçılara; küskü (taş kırmak ve duvar delmek için sivri demir), ikiyüzlü balta, keser baltası, çatal çekiç verilmiştir⁵². Ayrıca tedarik olunan harar, torba ve çuvallar cephaneye mühimmatını taşımak; meşk, maslak, kırba ve güğümler ordunun su ihtiyacını gidermek; bakır fanus, sade yağ, zeytin yağı ve vezir yağı aydınlatma ihtiyacını görmek için kullanılmıştır.

Sefer için gerekli olan bu mühimmatın temini Cebecibaşı Vekili Ahmet Kethüda tarafından sağlanmıştır. Ahmet Ağa mühimmatın büyük kısmını Cebehâne-i âmireden temin ederken, bir kısmını da İstanbul esnafından satın almıştır. Devlet tarafından mühimmat tedarikinde satın alınan şeylerin karşılığının mal sahiplerine tam olarak ödenmesi yönünde yetkililere emir verilmiştir⁵³.

Cebecibaşı Vekili Ahmet Kethüda tarafından İstanbul Cebehanesi'nden 190 çift "seklem hararı", 6200 torba, 6000 kazma, 5643 ağaç kürek, 97 top astar, 37 kıyye kınab (ip), 50 kıyye zeytinyağı, 7 top yelken bezi, 100 kıyye sirke, 50 kıyye ham sakız, 2 kıyye saman özü, 5 kıyye saf sakız, 5 kıyye bal mumu, 100 kıyye sade yağ, 50 kıyye vezir yağı, 18 kösele, 20 kantar yapacağı, 100 kıyye katran, 452 çift seyishane hararı, 335 çift envai çeşitte urgan, 10 adet lağım burgusu, 9 meşk, 2 maslak, 41 lağım keseri, 22 büyük lağım külüngü, 200 bayrak, 20 bayağı külünk, 5 kantar çivi, 10 kıyye çelik, 2 kantar Mısır Fiteli, 30 kıyye kükürt, 30 kıyye güherçile, kalyonlara verilmek üzere tedarik olunmuştur⁵⁴. Yine Cebehâne-i âmireden 5950 ağaç kürek, 20 kantar yapacağı, 381,5 çift seyishane hararı, 5550 adet torba, 172 çift urgan ile 100 adet salar urgan, 30 kıyye Mısır otu, 97 astar, 18 kösele, 50 kıyye zift temin edilmiştir. Ayrıca 50 kantar Mısır fitili, 50 kıyye yağ, 10 kıyye çelik tedarik olunmuştur⁵⁵. Temin edilen cephaneye mühimmatına masraf olunması için Bolu Sancağı'nın 1106/1695 senesi sürsat bedelinden 23.554 esedi kuruş tahsil olunmuştur⁵⁶.

⁵⁰ BOA, MAD, 3119, vr. 151b, 156a ; MAD, 9879, s.13, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1694).

⁵¹ İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilatı'ndan Kapıkulu Ocakları (Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı)*, I, Ankara 1988, s.366.

⁵² Erdoğan Kaçan, *II.Viyana Kuşatması*, s.19-20.

⁵³ Asatane Kaymakamı ve Defterdar Vekiline hükümki: " Mübayaa olunacak mühimmatın bahaları her ne miktar ise ashabına verilmek için bin yüz altı senesine mahsub olmak üzere İstanbul ve tevabi ziyyesi malından verilmek fermanım olmuştur. Vech-i meşruh üzere emr-i şerif yazılmak için tezkere verildi." BOA, MAD, 9879, s.15, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1694).

⁵⁴ BOA, MAD, 3119, vr.151b-156a.

⁵⁵ BOA, MAD, 9879, s.13, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1694).

⁵⁶ BOA, D.MKF, 499/63, 25 R 1106 (10 Aralık 1694).

Bir kısım mühimmat da İzmir Gümrük Emini tarafından İzmir'den temin edilmiştir. Gümrük emini 400 çift sekem hararı, 10.000 adet torba, 3000 kazma, 40 kıyye kınab (ip), 40 kıyye çam sakızı, 50 kıyye zift, 50 kıyye zeytinyağı, 10 top yelken bezi, 100 kıyye sirke, 20 kantar yapacağı, 100 kıyye katran, 10 top yelken bezi, 30 kıyye Mısır Otu, 5 kıyye bal mumu, 10 kantar ham demir, 100 kıyye sade yağ cebeciler ocağından gönderilen bir zabıt tarafından satın alınmıştır⁵⁷. Temin edilen bu mühimmat için 3115,5 kuruş masraf edilmiştir. Bu para İzmir Gümrüğü⁵⁸ ile Tekirdağ Cizyesi'nden karşılanmıştır⁵⁹.

İstanbul'dan tedarik olunan mühimmat ve cephanenin İzmir'e nakledilmesi düşünülmüştür. İstanbul'dan temin edilen mühimmatın 326 kantar ağırlığında olan kısmı Boğaz Hisarı'na nakledilmek üzere Evreşe sakinlerinden Mustafa Reis'in gemisine yüklenmiştir⁶⁰. Gemiler İstanbul Boğazı'ndan geçtikten sonra, uygun yerlerde karaya çıkarılıp buralarda deve ve atlara yüklendikten sonra Mihaliç İskelesi'ne gönderilmiştir⁶¹. Daha sonra buradan İzmir'e gönderilmek için Bursa, Aydın, Saruhan sancaklarındaki kazalardan deve tüccarı, asker ve halktan deve ve at kiralanmıştır. Temin olunan deve ve atların ücretleri Aydın ve Saruhan sancaklarının muhassıllık malından karşılanmıştır⁶². Deve ve at sahiplerine her bir kantar yük için birer *zolata* ücret ödenmiştir⁶³. İzmir'de toplanan mühimmat ve cephane, öncelikle güvenli ve korunaklı bir bölgeye taşınarak burada muhafaza edildikten sonra, bir bölümü askerlere dağıtıldıktan sonra⁶⁴, büyük kısmı ise Sultanhisarı Kalesi'nden Çeşme İskelesi'ne kadar olan yerlerden kiralanan gemilerle Sakız Adası'na gönderilmiş, mühimmattan kalanı ise güvenli yerlerde muhafaza edilmiştir⁶⁵.

2. Asker Tedariki

Sefere katılan Osmanlı ordusunun temelini kapıkulu ordusu, eyalet askerleri ile levent askerleri oluşturmuştur. Sefer için İstanbul'daki kapıkulu askerlerinin haricinde Anadolu'da kaza, kasaba ve köylerde bulunan yeniçeri, cebeci, topçu, top-arabacı, silahtar ve sipah ocağına mensup bütün kapıkulu askerleri sefere çağırılmışlardı⁶⁶. Sefere çağırılan askerlerin tespit, yoklaması ve bunların orduya ulaştırılması için merkezden ocak zabıtları ve çavuşlar gönderilmiştir. Bu görevliler tarafından kaza kadı ve idarecilerinin yardımı ile de kapıkulu askerleri düzene konulduktan sonra, sefere katılmışlardı⁶⁷. Anadolu dışında Ayrıca İzmir ve kıyı bölgelerinden de turnacıbaşı ve Aydın Muhassıllı tarafından halktan yeniçeri yazılarak sefere katılmaları sağlanmıştır⁶⁸.

⁵⁷ BOA, MAD, 9879, s.14, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1695).

⁵⁸ BOA, İ.E ADL, 183.

⁵⁹ BOA, A.E II. Ahmet, 4/345, 5 B 1106 (19 Şubat 1695).

⁶⁰ BOA, D.BŞM, 1053/56, 6 C 1106 (22 Ocak 1695).

⁶¹ BOA, MAD, 9879, s.17, 23 Safer 1106 (13 Ekim 1694).

⁶² BOA, MAD, 9879, s.14, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1694).

⁶³ BOA, MAD, 9879, s.14, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1694).

⁶⁴ BOA, MD, 105, s.88, h.374, Evahir-i CA 1106.

⁶⁵ İzmir Kadısına , ayan ve vilayet iş erlerine yazılan hüküm. Bk. BOA, MAD, 9879, s.15, 22 Safer 1106 (12 Ekim 1694).

⁶⁶ BOA, MD, 105, s.85, h.364.

⁶⁷ Anadolu Sağ-kolu nihayetine erinceye kadar mevcut bulunan kaza kadıları ve idarecilerine gönderilen hüküm bk. BOA, MD, 105, s.60, h.276.

⁶⁸ BOA, MD, 105, s.119, h.487, Evasıt-ı C 1106 (26 Ocak-7 Şubat 1695).

Anadolu ve İzmir'den temin edilen kapıkulu askerleri doğrudan ordu ile beraber sefere katılırlarken, İstanbul'daki Yeniçeri Ocağı odalarından 73. cemaatinden 200 yeniçeri ve odabaşı ile⁶⁹ 50 topçu ile 100 cebeci askeri Rodos Kalesi muhafazasına tayin edilmişlerdi⁷⁰.

Sefere katılan eyalet kuvvetlerinin temelini ise tımarlı sipahiler ile sancak mutasarrıflarının kapı halkları oluşturmuştur⁷¹. Tımarlı sipahilerin temelini zuama ve erbab-ı tımar oluştururken, sancak mutasarrıflarının kapı hakları kendi himayesindeki silahlı adamlardan oluşmuştur⁷². Sancak mutasarrıflarının idaresinde sefere katılan tımarlı sipahilerden hasta, yaşlı ve diğer durumlarda olan tımarlı sipahilerden tımar bedeli alınmıştır. Geçmiş yıllarda toplanmayan ve çeşitli nedenlerle alınmayanlar da tımar bedeli alınması kararlaştırılmıştır. Alınan bu karar gereğince Kocaeli, Gelibolu, Biga, Sığıla, Saruhan, Aydın, Kütahya, Karahisar, Manisa, Niğde, Alanya, Sultanönü ve Kastamonu livalarından 712.122 akçe tımar bedeli toplanmıştır⁷³.

Sefere Anadolu'dan katılan kapıkulu ve eyalet askerlerinin üzerine Genç Mehmet Paşa başbuğ tayin edilerek bu ordunun Edirne'de toplanması kararlaştırılmıştır. Ancak Anadolu'da meydana gelen eşkıyalık olayları nedeni ile onun yerine Çeşme Muhafızı Ali Paşa görevlendirilmiştir⁷⁴. Anadolu'dan gelecek eyalet kuvvetlerinin Edirne'de orduya katılmalarından sonra İzmir'e hareket üzere Gelibolu'ya hareket etmeleri yönünde karar alınmıştır⁷⁵. Edirne'de toplanan orduya gerekli hazırlıkların tamamlanmasından sonra Gelibolu'ya ulaştırılması görevi de Veziriazam Ali Paşa'ya verilmiştir⁷⁶. Bu nedenle Sadrazam Ali Paşa Edirne'de toplanmış Sakız Seferi ordusunu iyice bir denetledikten sonra Serasker İbrahim Paşa'yı otağında ağırılarak İzmir'e gitmek üzere yola çıkarmıştır⁷⁷.

Sakız Kalesi'ne yapılacak seferin ulaşım ve muharebe gemilerle sağlandığından, kapıkulu ve eyalet askerlerinden sonra sefere katılan muharip kuvvetlerin temelini leventler oluşturmuştur. Leventlerin yanı sıra miri gemiler için kürekçiler temin olunması düşünülmüştür⁷⁸. Levent ve kürekçilerin "tahrir" yöntemi ile temin edilmesine karar verilmiştir. Tahrir olunacak leventler ile kürekçiler mükemmel olmak şartı ile seçildikten sonra, kalyonlara bindirildikten sonra kayıtları yapılmıştır⁷⁹.

Sefere katılacak leventler için Tersâne-i Âmirede 100 fırkatenin inşasına karar verilmiştir. Verilen karar üzerine 60 fırkatenin inşası tamamlanmıştır. İnşa edilen 60 adet fırkateden her biri, 45 levent askeri taşıma kapasitesine sahip olduğundan İstanbul'dan 2700 ve İzmir'den de 2700 deniz levendinin tahririne karar verilmiştir. Ayrıca her bir fırkate için birer kaptan olmak üzere toplam 60 kaptan tayin edilmiştir. İstanbul ve İzmir'den yazılacak leventlerin her biri "cenk ve harbe kadir", "tuvane"

⁶⁹ BOA, MD, 105, s.81, h.347, Evahir-i CA 1106 (6 Ocak 1695).

⁷⁰ BOA, MD, 105, s.104, h.441-442, Evail-i C 1106 (17-26 Ocak 1695).

⁷¹ BOA, MD, 105, s.66-67, h.283.

⁷² BOA, MD, 105, 129, h.518.

⁷³ BOA, D.BŞM, 803, s.1-15.

⁷⁴ BOA, MD, 105, s.70, h.319, Evası-ı CA 1106 (27 Aralık 1694-6 Ocak 1695).

⁷⁵ BOA, D.MKF, 499/2, 16 R 1106 (4 Aralık 1695).

⁷⁶ BOA, D.MKF, 499/146, 3 C 1106 (19 Ocak 1695).

⁷⁷ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, Yay. Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000, s.93.

⁷⁸ İdris Bostan, "Osmanlı Donanması'nda Kürekçi Temini ve 958 (1551) Tarihli Kürekçi Defterleri", *Tarih Dergisi*, 37, İstanbul 2002, s.59-61.

⁷⁹ BOA, MD, 105, s.55, h.264, Evail-i CA 1106 (18-27 Aralık 1694).

ve “ tam silahlı” olarak tahrir olunduktan sonra yevmiye 8'er akçe ulufeleri Tersâne Emîni tarafından ödenmesi kararlaştırılmıştır⁸⁰. Alınan bu karar üzerine İstanbul'dan ve İzmir'den tahrir olunan leventlerden her birine 10'ar kuruş, kaptanlardan her birine ise 50'er kuruş kendi silahlarını temin etmeleri için “ silah bahası” verilmesi uygun görülmüştür⁸¹. Leventler ile kaptanlara ödenecek paranın 30.000 kuruş olduğu hesaplanmıştır. Verilecek paranın Kadızade Hüseyin Paşa'nın üzerinde bulunan miri malından ve Halep Muhassılı iken vefat eden Kara Ahmet'in muhalefatından karşılanmıştır⁸². İstanbul'dan tahrir olunan leventler üzerlerine eski Tersane Kethüdası Ömer Kaptan başbuğ tayin edildikten sonra gemilere bindirilmiştir⁸³.

İzmir'de ise levent tedariki sahil boyunca uzanan kıyı bölgelerinden yapılırken⁸⁴, 2700 levent bayraklar halinde Turnacıbaşı Osman Ağa tarafından tahrir olunmuştur⁸⁵. Leventlerin başına da İstanbul'da olduğu gibi 60 kaptan tayin edilmiştir. Bu leventlerden her birine de 10, kaptanlarına ise 50'şer kuruş silah teçhizi (silah bahası) için yardımında bulunulmuştur. Toplam ödenecek 30.000 kuruş silah parası Biga Muhassılığının malından karşılanmıştır⁸⁶.

1695 Sakız Seferi için temin olunan üçüncü askeri gurup Mısır askerleri idi⁸⁷. Seferde üs olarak Rodos Adası muhafazasında bulunmak üzere 1000 Mısır askeri Mısır Valisi Ali Paşa tarafından teçhiz edildikten sonra⁸⁸, İskenderiye'den kalyonlara bindirilerek Rodos Adası'nın muhafazasına gönderilmişlerdir⁸⁹.

Sakız Seferi'ne muharip kuvvetlerin yanı sıra imar ve yapım işleri için taşçı, hamamcı ve su yolcular da tutulmuştur⁹⁰. Bu birimler sefer sırasında imar ve inşaat işleri ile uğraştıklarından bunlara “ esnâf-ı mi'mar” adı da verilmiştir⁹¹. Sefer için 3 mimar, 45 taşçı, hamamcı ve su-yolcu İstanbul'daki Hassa Mimarlar Ocağı'ndan temin edilerek Sakız Adası Kalesi'ne gönderilmiştir. 45 taşçı, hamamcı ve su-yolculardan her birine 15'er kuruş, üç nefer mimardan her birine ise 40'ar kuruş ücret ödenmiştir⁹².

Doğrudan imar ve tamir işlerinde olmasa da sefere katılan kalyon ve diğer gemilerde alet ve mühimmatın tamir ve tanzimi için 15 aletçi tutulmuştur. Tutulan aletçiler Gelibolu'dan gemilere bindirildikten sonra serasker İbrahim Paşa'nın bulunduğu başarda-yı hümayuna nakledilerek, bu gemide istihdam edilmişlerdi. Aletçilerden her birine aylık 5'er kuruş ücret verilerek, aletçiler iki ay süresince sefer hizmetinde bulunmuşlardır⁹³.

⁸⁰ BOA, *D.BŞM*, 1047/51, 26 R 1106 (14 Aralık 1694).

⁸¹ BOA, *MAD*, 3119, s.150b. Bir başka kaynağa göre ise Tersane-i Âmirede inşa edilen fırkateleler için 1.100 nefer levent tahrir olunmuştur. Bk. BOA, *D.MKF*, 1082/4, 1 C 1106 (17 Ocak 1695).

⁸² BOA, *D.BŞM*, 1052/51, 3 C 1106 (19 Ocak 1695).

⁸³ BOA, *D.BŞM*, 1047/51.

⁸⁴ BOA, *MD*, 105, s.73, h.327.

⁸⁵ BOA, *MD*, 105, s.80, h.346, Evasıt-ı CA 1106 (27 Aralık 1694-7 Ocak 1695).

⁸⁶ BOA, *MAD*, 9879, s.124, 3 C 1106.

⁸⁷ Muhammed Seyyid, “ Osmanlı Askeriyesinde ve Askeri Tarihinde Mısır'ın Yeri”, *Türkler*, X, Ankara 2002, s.152.

⁸⁸ BOA, *MD*, 105, s.71, h.321.

⁸⁹ BOA, *MD*, 106, s.69-70, h.258.

⁹⁰ Abdullah Martal, “ Osmanlı İmparatorluğunda Su-Yolculuk”, *Belleken*, 205, Ankara 1989, s.1601-603.

⁹¹ Cengiz Orhonlu, “ Şehir Mimarları”, *Osmanlı Araştırmaları*, II, İstanbul 1981, s.9.

⁹² BOA, *MAD*, 9879, s.262, 26 Şaban 1106 (13 Nisan 1695).

⁹³ BOA, *MAD*, 10142, s.22.

3. Ordunun Beslenmesi

a.Zahire Temini

Sakız Seferi'ne katılan ordunun beslenmesi, seferin başka bir hazırlık safhasını oluşturmaktaydı. Ordunun beslenmesi için zahire, peksimet, et ve diğer gıda maddeleri temin edilmiştir. Sefere katılan ordu, Edirne'de toplandıktan sonra Gelibolu'ya, Gelibolu'dan Çartak İskeleyi'ne, Çartak İskeleyi'nden Yerkesiği'ne ve Yerkesiği'nden İzmir'e hareket ederek burada toplanmıştır. Gerekli zahire ve et temini, ordunun Edirne'den hareketinden evvel menzillerde hazırlanması, hazırlanan besin maddelerinin görevli mübaşire teslim edilmesi, görevli mübaşirin bu besin maddelerini kayıt altına alması için kaza kadılarına görev verilmesi şeklinde olmuştur⁹⁴.

1695 Sakız Seferi ilan edildikten sonra gerekli zahire ve et tedarikinin niçin yapıldığı kaza kadılarına gönderilen emirlerde bildirilmiştir. Gönderilen emirlerde Sakız Adası'nın Venedikliler tarafından işgalinden sonra bu adanın tekrar alınmasının devlet için hayati bir öneme sahip olduğu, sefere katılan kapıkulu ve eyalet askerlerinin Edirne'den İzmir'e kadar hareket edecekleri güzergâh üzerinde bulunan menzillerde zahire ve ete ihtiyaç duyulduğu, bunun için gerekli yiyecek ve zahirenin tedarik edilmesinin önemli olduğu bildirilmiştir⁹⁵.

Ordu için zahire tedariki, birkaç aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. Edirne'den Gelibolu'ya hareketi sırasında ordunun konaklayacağı her menzil için olmasının yanı sıra⁹⁶, Bozcaada ve Midilli Adası karşısında bulunan ve uzun süre dinleneceği Yerkesiği ve İzmir menzillerine de zahire tedarik olunmuştur. Ordu Edirne'den hareket ettikten sonra Gelibolu'ya kadar konakladığı her bir menzilde birer, Yerkesiğinde 30, İzmir'de 20 gün dinleneceği düşünülerek zahire tedariki de buna göre yapılmıştır⁹⁷.

Ordunun Edirne'den Gelibolu'ya, Gelibolu'dan Yerkesiği'ne ve buradan İzmir'e kadar güzergâh üzerinde konaklayacağı menziller için kazalardan satın alınan arpanın her bir kilesi 20, unun her bir kilesi 48, samanın her bir kantarı 16, odunun her bir arabası ise 35 akçeye satın alınmıştır⁹⁸. Bu menzillerde ordunun günlük zahire tüketimi ise 2500 kile arpa, 450 kile un, 240 kantar saman ve 80 araba odun olarak hesaplanmıştır⁹⁹.

Menziller için gerekli olan zahire, menzillere yakın kazalardan temin edilmiştir. Kazalardan tedarik edilen zahire "mübayaa" usulü ile satın alınmıştır. Zahire mübayaasında her hangi bir aşırı dalgalanmaya fırsat vermemek için fiyatlar devlet tarafından belirlenmiştir. Zahire mübayaası için çeşitli işlerle vazifeli mübaşirler görevlendirilmiştir. Yapılacak zahire mübayaasında mübaşirlere yardımcı olunması için de kaza kadıları görevlendirilmişlerdi. Kazalardan yapılacak zahire tedarikinde halkın zora tabi tutulmaması, zahirenin sadece bulunan kişilerden satın alınması yönünde emir verilmiştir¹⁰⁰.

⁹⁴ Hüdavendigâr Sancağı'na tabi Yanımcı Kazası'ndan zahire ve et tedariki için kaza kadısına gönderilen 16 R 1106/4 Aralık 1694 tarihli emir için bk. BOA, *D.MKF*, 499/2.

⁹⁵ BOA, *D.MKF*, 499/3, 16 R 1106 (4 Aralık 1694).

⁹⁶ BOA, *C.DH*, 9232.

⁹⁷ BOA, *D.MKF*, 500/14, 12 C 1106 (28 Ocak 1695).

⁹⁸ BOA, *D.MKF*, 500/14.

⁹⁹ BOA, *KK*, 2761, vr.56a.

¹⁰⁰ BOA, *D.MKF*, 500/56, 75, 24 C 1106 (9 Şubat 1695).

Edirne'den İzmir'e kadar ordunun konaklayacağı menzillere zahire temini için mübayaa mübaşiri olarak; Giyah Emini İsmail Ağa ve Otluk Emini Recep Ağa¹⁰¹, araba kethüdarları Mustafa ve Osman ustalar, Çukadar Mustafa ve Berber Ahmet ustalar görevlendirildikleri gibi, merkezden gönderilenler arasında Karakaş-zade Ali Ağa gibi mübaşirler de bulunmaktaydı¹⁰². Ayrıca çevre sancakların yöneticilerinden Aydın Muhassılı Abdülbaki Paşa da zahire temini ile görevlendirilen mübaşirler arasında idi¹⁰³.

Menzillerde dinlenen ordu için satın alınan zahirenin stoklanması için ambar ve mahzen tutulmuştur. Ancak menzillerde ihtiyaç duyulan sayıda ambar ve mahzen bulunmadığı için güzergâh üzerindeki kalelerin ambar ve mahzenlerinde muhafaza edilmesi uygun görülmüştür¹⁰⁴. Bu anlamda Edirne'den İzmir'e kadar olan güzergâhta yeterli miktarda ambar ve mahzen tutulması mümkün olmadığından, eldeki ordu zahiresi bazı kaza kalelerindeki ambar ve mahzenlere stoklandıktan sonra miktarı deftere kaydedilerek merkeze bildirilmiştir¹⁰⁵. Menzillerde ambar ve mahzen bulunamaması, zahire tedarikini güçleştirmiş¹⁰⁶, bu nedenle bazı yalılarda satın alınan zahire gemilerle iskelelere getirilmiştir. Ancak iskele limanları yeteri kadar korunaklı olmayıp, zahire konulacak yer de bulunmadığından halkın zarara uğramasına neden olmuştur. Bu durum üzerine ordu zahiresi, daha güvenli ve korunaklı olan Kaleisultanıye, Sultanhisarı ve Çandarlı iskelelerin limanlarında bulunan ambar ve mahzenlere nakledilmiştir¹⁰⁷. Bu iskelelerde yer alan ambar ve mahzenler tutulmuştur. Kiralanan ambar ve mahzen ücretleri, zahire mübayaa mübaşiri Karakaşzade Ali Ağa tarafından ödenmiştir. Ambar ve mahzen sahiplerine ücretleri ödendikten sonra, ambar ve mahzen sahipleri kimlik bilgileri ile deftere kaydedilmiştir¹⁰⁸.

Tablo 1: Sakız Seferi İçin Zahire Tedariki¹⁰⁹:

Zahire Tedarik Olunan Yer	Nakledilen Menzil	Un (Kile)	Arpa (Kile)	Saman (Kantar)	Odun (Araba)
Edirne	Praveşte	2500	450	240	80
Cisriergene	Cisriergene	2500	450	240	80
Keşan	Harmanlı	2500	450	240	80
Malkara	Malkara	2500	450	240	80
Bolayır	Avşa-İnecik	2500	450	240	80
Gelibolu	Gelibolu	2500	450	240	80
Çartak	Güvercinlik	2500	450	240	160

¹⁰¹ BOA, *D.MKF*, 27731, s.10.

¹⁰² BOA, *KK*, 2761, vr.73b-75a.

¹⁰³ BOA, *KK*, 2761, vr.82a.

¹⁰⁴ BOA, *A.E II.Ahmed*, 2/116.

¹⁰⁵ BOA, *KK*, 2761, vr.75b, 24 R 1106 (12 Ekim 1694).

¹⁰⁶ BOA, *D.MKF*, 499/49, 24 R 1106 (12 Aralık 1694).

¹⁰⁷ BOA, *KK*, 2761, 76b, 25 C 1106 (10 Şubat 1695).

¹⁰⁸ BOA, *KK*, 2761, vr.76a, 23 C 1106 (8 Şubat 1695).

¹⁰⁹ BOA, *D.MKF*, 27731, s.4-10.

Karye-i Boğaz	Lapseki	2500	450	240	160
Kale-i Sultaniye	Kale-i Sultaniye	2500	450	240	160
Sultanhisarı	Çal	2500	450	240	160
Ezine	Ezine	2500	450	240	160
Torla (Bolluk)	Karıfça	2500	450	240	160
Ilıca	Edremit	2500	450	240	160
Kemer Edremit	Kemer Edremit	2500	450	240	160
Ayazmand	Ayazmand	2500	450	240	160
Kemer Hisarı	Yarımcı	2500	450	240	160
Güzel Hisarı	Güzel Hisarı	2500	450	240	160
Yarçanak	Yarçanak	2500	450	240	160
Yerkesiği	Hüdavendigâr	71000	11450	7350	3950
Yerkesiği	Biga	7000	1400	750	250
Yerkesiği	Karasi	12000	2150	900	600
İzmir	İzmir	12.500	1250	6000	3200
İzmir	Saruhan	20.000	4800		
İzmir	Aydın	27.500	3950		
Toplam		197.500	33.550	19.560	11.040

Edirne'den hareket eden ordu Gelibolu'ya varıncaya kadar güzergah üzerinde konaklayacağı menziller için tabloda adı geçen kazalardan 17.500 kile arpa, 3150 kile un, 1680 kantar saman ile 1120 çeki odun; Çartak ile Yerkesiği arasında hareket halindeyken 10.000 kile arpa, 1800 kile un, 960 kantar saman, 640 çeki odun; Yerkesiği Menzili'ne vardığında ve burada dinlenirken 90.000 kile arpa, 15.000 kile un, 9000 kantar saman, 4800 çeki odun¹¹⁰; Yerkesiği ile İzmir arasında hareket halindeyken 20.000 kile arpa, 3600 kile un, 1920 kantar saman, 1280 çeki odun; İzmir'de dinlenirken 60.000 kile arpa, 10.000 kile un, 6000 kantar saman, 3200 çeki odun tedarik olunmuştur. Edirne'den İzmir'e gelene kadar ordu için toplam 197.500 kile arpa, 33.550 kile un, 19.560 kantar saman, 11.040 çeki odun satın alınmıştır¹¹¹. Satın alınan zahire için ödenecek para, satın alınan kazaların 1106/1695 senesi sürsat bedellerinden karşılanmıştır¹¹².

Menziller dışında ordunun ihtiyacını gidermek için Hüdavendigâr, Karasi ve Biga livaları ile İstanbul'dan zahire satın alınmıştır. Hüdavendigâr, Karasi ve Biga livalarından satın alınan her bir kile un için 80, buğday için 60 akçe ödenirken,

¹¹⁰ BOA, *D.MKF*, 27731, s.4-10.

¹¹¹ BOA, *KK*, 2761, VR.82a.

¹¹² BOA, *İE.AS*, 4094.

İstanbul'dan satın alınan buğdayın kilesi için 55, unun her bir kilesi için 60, arpanın her bir kilesi için 20 akçe ödenmiştir. Hüdavendigâr Livası'ndan 12000 kile un ile 6000 kile buğday satın alınmıştır¹¹³. Bu livadan satın alınan zahire, Serasker İbrahim Paşa'nın buyruğu doğrultusunda Çeşme Kalesi'nde bulunan askerler için Urla İskeleyi'ne gönderilmiştir¹¹⁴. Karası Livası'ndan 12.000 kile un ile 6.000 kile buğday, Biga Livası'ndan 10.500 kile un ile 5300 kile buğday satın alınmıştır. Satın alınan zahire iskelelere yakın mahzen ve ambarlara depolanması uygun görülmüştür. Ancak Kale-i Sultaniye İskeleyi'nde yeteri kadar ambar ve mahzen bulunmadığından Boğaz Hisarı'na yakın Han Köprüde mevcut ambar ve mahzenlere depolandıktan sonra, buradan tutulan arabalarla taşınmak üzere gemilere yüklenmiştir¹¹⁵.

İstanbul'dan ise 30.000 kile arpa, 6000 kile un ile 10.000 kile buğday satın alınarak tüccar gemileri ile seferde üs olarak kullanılan Eğriboz Kalesi'ne gönderilmiştir. Her bir kile zahire için 14'er akçe nakliye ücreti ödenmiştir. Satın alınan zahire bedeli ve gemi ücreti Erzurum Valisi Ahmet Paşa'nın vermeyi taahhüt ettiği 20.000 kuruştan karşılanmıştır. Satın alınan zahireyi koymak için de her bir çifti 100'er akçe ödenerek 600 çift "seklem hararı" satın alınmıştır. Bu zahireyi nakletmekle görevli mübaşirlere her bir kile zahire için birer akçe harcırah ödenmiştir¹¹⁶.

b.Peksimet

Ordu için temin edilen zahire çeşitli çekilerde değerlendirilmiştir. Özellikle buğday unundan ordunun en önemli besin kaynağı olan peksimet üretilmiştir. İzmir'de toplanmış bulunan 20.000 kişilik ordu için 10.000 kantar peksimet pişirilmesi düşünülmüştür. Peksimetin 5000 kantarının Aydın Sancağı, 5000 kantarının ise Saruhan Sancağı'ndaki kazalarda bulunan fırınlar, çörekçiler ile köy ve kasabalardaki halkın evlerinde pişirilmesi için ahaliye tevzi edilmiştir¹¹⁷. Peksimetin pişirilmesi ve kontrolünü sağlamak için de dergâh-ı âli gedikli müteferrikalarından Rodoslu Ali Ağa görevlendirilmiştir. Belirtilen miktarda peksimetin pişirilmesi için Aydın ve Saruhan livalarına tabi kazalardan 25.000 kile un satın alınmıştır. Satın alınan her 2,5 kile undan bir kantar peksimet pişirilmiştir. Kaza halkının pişirdiği peksimeti İzmir'e kendi develeri ile nakletmesi için emir verilmiştir. Peksimetin konulması için de Saruhan Livası'ndaki esnaftan her biri birer kuruştan 3.500 adet peksimet çuvalı satın alınmıştır. Halk pişirdiği peksimeti, çuvalara doldurduktan sonra develeri ile İzmir'e nakletmişlerdir. Deve sahiplerine her bir kantar için 30'ar akçe nakliye ücreti ödenmiştir¹¹⁸. Peksimet için masraf olunan para ise Aydın ve Saruhan livalarının 1106/1695 senesi avarız ve nüzul bedellerinden karşılanmıştır¹¹⁹.

İzmir'de temin edilen leventler için peksimet pişirilirken, İstanbul'da tahrir olunan leventlere verilen peksimet ise Tersane Emîni tarafından Tersâne-i âmire

¹¹³ BOA, *D.MKF*, 500/85, 26 C 1106 (10 Şubat 1695).

¹¹⁴ BOA, *KK*, 2761, vr.135a, 21 C 1106 (6 Şubat 1695).

¹¹⁵ Kale-i Sultaniye Kadısı'na iskelede görevli mübaşire gönderilen hüküm. Bk. BOA, *KK*, 2761, vr.136a, 20 CA 1106 (6 Ocak 1695).

¹¹⁶ BOA, *KK*, 2761, vr.139a.

¹¹⁷ Kaleisultaniye'de bulunan undan peksimet imali için kaza kadısı ve idarecilerine gönderilen hüküm. Bk. BOA, *KK*, 2761, vr.76a, 23 C 1106 (8 Şubat 1695).

¹¹⁸ BOA, *D.MKF*, 497/83, 21 Safer 1106 (11 Ekim 1694).

¹¹⁹ BOA, *D.MKF*, 497/83, 21 Safer 1106 (11 Ekim 1694).

ambarlarında bulunan miri peksimetten karşılanmıştır. Bu leventlerden her birine günlük yarımşar kıyye (641 gr) peksimet verilmiştir¹²⁰.

c.Et

1695 Sakız Seferi'ne katılan yeniçeri, ceneci, topçu, sipah ve silahtar ile diğer askerler için Edirne'den İzmir'e varıncaya kadar ordunun konaklayacağı menzillerde et ihtiyaçlarının karşılanması için Hüdavendigar, Kütahya, Aydın, Biga ve Sığla livalarından koyun ve sığır satın alınmıştır¹²¹. Satın alınacak koyunlar için mübaşirler görevlendirilirken, bizzat satın alınan kazaların kadı ve işerleri vazifeli kılınırken, satın alınan koyunları kasabbaşı tarafından görevlendirilen mübaşire teslim etmesi yönünde de emir verilmiştir¹²². Mübaşirlere satın alınacak koyun ve sığırların genç, besili ve işe yarar olmasına dikkat edilmesi istenmiştir¹²³. Her bir koyunun birer, her bir sığırın 4'er kuruşa satın alınması için emir verilmiştir. Askerler için koyun ve sığır tedariki için merkezden Kasabbaşı Mehmet Ağanın Vekili Bektaş Ağa görevlendirilmiştir¹²⁴. Ayrıca zahire mübayaasında olduğu gibi, canlı hayvan satın almak için Karakaşzade Ali Ağa gibi mübaşirler görevlendirildiği gibi, satın alınan sancakların idarecileri de bu işle vazifeli kılınmışlardı. Bunlardan Aydın ve Saruhan Muhassılı Abdülbaki Paşa Aydın, Saruhan ve Sığla sancaklarından koyun ve sığır tedariki için vazifeli kılınmıştır¹²⁵. Satın alınan koyun ve kuzular kasabbaşı tarafından görevlendirilen kişiye teslim edilmiştir¹²⁶.

Tablo 2: Askere Verilecek Et için Koyun ve Sığır Satın Alınan Yer ve Alınan Koyun ve Sığır Sayısı¹²⁷.

Koyun ve Sığır Alınan Yer	Satın Alınan Koyun Sayısı	Satın Alınan Sığır Sayısı
Hüdavendigar	10.435	510
Kütahya	3886	644
Biga	2559	1697
Karasi	4229	-
Sığla	1643	-
Saruhan	5296	373
Aydın	5189	862
Toplam	33.237	4086

¹²⁰ BOA, D.BŞM, 1052/4, 1 C 1106 (17 Ocak 1695).

¹²¹ BOA, KK, 2761, vr.66b-69b.

¹²² Kütahya Sancağı'ndaki kaza kadıları ile vilayet işerlerine gönderilen emir için bk. BOA, D.MKF, 498/41, 23 RA 1106 (11 Ekim 1694).

¹²³ BOA, D.MKF, 499/82, 28 R 1106 (16 Aralık 1694).

¹²⁴ BOA, İE SM, 1792.

¹²⁵ BOA, KK, 2761, VR.82a.

¹²⁶ BOA, D.MKF, 499/83, 28 R 1106 (16 Aralık 1694).

¹²⁷ BOA, D.MKF, 27738, s.7-8, 12 Safer 1106 (2 Ekim 1694).

1695 Sakız Seferi'nde Hüdavendigâr, Kütahya, Biga, Karasi, Sığıla, Saruhan ve Aydın livalarından 33.237 adet koyun mübaşir Karakaş Ali ağa ve Abdülbaki Paşa tarafından satın alınarak her birine 2'er kuruş olmak üzere toplam 66.474 esedi kuruş ödenmiştir. Yine bu kişiler tarafından adı geçen sancaklardan 4086 sığır satın alınarak, her birine 8'er kuruş olmak üzere 32.688 esedi kuruş ödenmiştir. Satın alınan koyun ve sığırların bedelleri kazaların sürsat bedellerinden karşılanmıştır. Ancak devlet tarafından her koyunun 1'er, sığırın ise 4'er kuruştan alınması uygun görülüşken, koyun ve sığır sahipleri koyunlara 2'er ve 3'er ile sığırlara 8'er kuruş bedel istemesi üzerine, her bir koyuna 2'er, her bir sığıra ise 8'er kuruş bedel ödenmesi uygun görülüşdür¹²⁸. Satın alınan koyun ve sığırlara ödenen para, livaların 1695 senesi bedel-i sürsat malından karşılanmıştır¹²⁹. Koyun ve sığır sahiplerine ödenecek para, Dergâh-ı âli kapıcı başlarından Ahmet Ağa tarafından tahsil olunduktan sonra verilmiştir¹³⁰.

Kazalardan satın alınan koyun ve sığırlar kasabbaşı tarafından görevlendirilen kasabbaşı vekili tarafından kesildikten sonra askerlere dağıtılmıştır. Sefere katılan kapıkulu askerlerinden her birine 256 gr koyun eti verilirken, leventlerden her birine 0,5 kıyye (641 gr) sığır eti tayinat olarak verilmiştir¹³¹. Bazı birimlere ise henüz Edirne'de iken kasabbaşı tarafından temin olunan etten dağıtılmıştır. Sefere tahrir emini olarak katılan Abdurrahman Efendi'ye 2 kıyye (2,5 kg) et verilmişken, Abdurrahman Efendi'ye her menzilde verilen etin miktarı da değişmemiştir¹³².

d.Diğer yiyecekler

Sakız Seferine katılan piyade leventler ile diğer askerlere yiyecek olarak pirinç, sadeyağ, buğday, mercimek, böğürce, zeytinyağı, bakla ve zeytin tayinat olarak verilmiştir. Askerlere etle birlikte pirinç, peksimet veya ekmekle beraber sade yağ, çorba için buğday ve mercimek, yemek yapmak için bakla ve böğürce, kahvaltı için zeytin ve sade yağ tayinat olarak verilmiştir. Piyade leventlerle diğer askerlere verilecek bu yiyecekler Tersane kethüdası tarafından satın alınmak suretiyle temin edilmiştir. Tersane Kethüdası her bir kilesi 90 akçeden 1500 kile pirinç, her bir kıyyesi 36 akçeden 3300 kıyye sade yağ, her bir kilesi 130 akçeden buğday, her bir kilesi 80 akçeden 160 kile mercimek, her bir kilesi 80 akçeden 140 kile mercimek, her bir kilesi 70 akçeden 110 kile bakla, her bir kıyyesi 20 akçeden 225 kıyye zeytin yağı, her bir kıyyesi 9 akçeden 300 kıyye zeytin ve her bit kıyyesi 4 akçeden 1000 kıyye sirke Tersane kethüdası tarafından satın alınarak 2548 kuruş (305800) akçe masraf edilmiştir. Alınan yiyecekler askerlerin sefere başladıkları 18 Aralık 1694 ile 16 Mart 1695 tarihleri arasında geçen üç aylık süre için temin edilmiştir¹³³.

¹²⁸ BOA, *D.MKF*, 27738, s.7-8, 12 Safer 1106 (2 Ekim 1695).

¹²⁹ BOA, *KK*, 2761, vr.70a-72a.

¹³⁰ BOA, *İE AS*, 4094.

¹³¹ BOA, *KK*, 2761, vr.74a.

¹³² BOA, *MAD*, 10142, s.21.

¹³³ BOA, *MAD*, 10142, s.22.

4. Venedik ile Muharebe

Sakız Seferi için Anadolu Valisi Mısırlı-zade İbrahim Paşa'ya padişahın huzurunda ve sadrazamın otağında serâsere kaplı samur kürk giydirilmekten sonra kapıkulu askerleri ve eyalet ordusu ile Çeşme ve İzmir'de toplanmıştır. Burada sefer mühimmatı ve ordusunu taşıyacak kalyon ve fırkate kaptanlıklarında son bir düzenleme yapılmıştır¹³⁴. Kalyonlar Kaptanı Kaptan Yusuf Paşa görevden alınarak yerine Mezamorto Hüseyin Paşa getirilirken¹³⁵, yeni inşa edilen fırkatelelerin üzerine ise kalyon kaptanlarından Ömer Kaptan tayin edilmiştir¹³⁶. Kalyon ve fırkatelelerde tüm hazırlıkların tamamlanmasından sonra Sakız Adası açıklarında bekleyen Venedik donanmasına saldırılması için emir verilmiştir¹³⁷.

Sakız Kalesinin fethine görevlendirilen askerler kalyon ve çekdirilere bindirildikten sonra 8 Şubat 1695'de Foça önünde bulunan Orak Adaları geçilerek 24 adet kalyon, 24 adet çekdiri ve fırkateleler ile Koyun Adaları civarına varılmış, ertesi gün Kayaburnu (Bağçe-altı) adlı yere gelinmiş ve burada demir atılmıştır. Bir süre sonra Koyun (Spalmadori) Adaları'na 10 mil uzaklıkta Venedik kalyonlarının yedeğe alarak üzerlerine geldiği haberi üzerine, düşmanın 20 adet kalyon, 6 adet mavnası ile 24 adet çekdirisine karşılık 20 adet kalyon ile 24 adet çekdiri gönderilmiştir. Osmanlı donanması düşman üzerine vardığında, düşman kalyonlarından atılan toplarla kalyonlarda bulunan 150 asker şehit düşmüştür¹³⁸. Buna mukabil kalyonlar kaptanı Fettah Efendi'nin top ateşiyle düşman kalyonlarındaki Venedik askerleri kendilerini denize atmışlardı. Bu arada başarda-yı hümayun, yedek, kethüda gemisi ve Abdülkadir Paşa kadırgası, Venedik mavnaları üzerine hücum ederek atılan top ve tüfek ateşleri ile düşmanın kalyon ve çektirileri delik deşik olup, kalan kalyonlardan birçoğunun direkleri kırılarak içindeki askerleri de ölmüşlerdi¹³⁹. Venedik donanmasından kaçanlar ise Kara Adaları önünden geçerek Sakız Adası önüne hareket ederek Terfil Limanı'na demirlemişlerdi. Osmanlı Donanması'ndaki kalyon ve çekdiriler o gün sabahın akşamına kadar süren çatışmada direk ve serenleri sağlam olup, Anadolu yakasına yakın bir yere demirlemişlerdi¹⁴⁰. Fakat çıkan rüzgârın şiddetiyle buradan kalkarak Eğri Limanı'na sığınmışlardı. Birkaç gün süren ihtiyaçlar giderildikten sonra 18 Şubat 1695'de miri kalyonlar, düşman donanmasının bulunduğu Koyun Adaları burnundan Terfil Limanı'na hareket edilmiştir. Ancak Venedik donanması bu durumdan haberdar olmuş idi. Henüz limandan demirlerini bile alamayan 16 kalyonluk Venedik donanması, limandan çıkarak savaşa tutuşmuşlardı. Düşman donanmasını dar bir boğazda iki taraftan sıkıştıran Osmanlı donanması, iki kalyonu direksiz olarak yara alarak Sakız Limanı'na firar ve 14 kalyonu ise Çömlek Burnundan aşağı Venedik-kayasına doğru kaçan düşman donanması yine sıkıştırılarak top ateşine tutulmuştur. Kalyon kaptanlarından Aşçı-oğlu Mehmed'in kalyonundan atılan top gülleleri düşman

¹³⁴ *Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, Yay. Haz. Ankara 2000, s.93 ; BOA, MD, 105, s.46, h.230, Evahir-i R 1106 (8-17 Aralık 1694).

¹³⁵ BOA, MD, 105, s.57, h.266.

¹³⁶ BOA, MD, 105, s.68, h.311, Evası-ı CA 1106 (27 Aralık 1694-6 Ocak 1695).

¹³⁷ BOA, MD, 105, s.73, h.327.

¹³⁸ BOA, MD, 105, s.46, h.229, Evahir-i R 1106 (17-27 Aralık 1695).

¹³⁹ Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, VI, yay. haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, İstanbul 1990, s.537.

¹⁴⁰ Sırrı Efendi, *Fethi Lîpva ve Muharebe-i Ligoş*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail 735/4, 1111 (1699), vr.77b.

cephanesinin 55 top çeker patronasına isabet ederek önce havaya uçmasına, sonra da suya gömülmesine neden olmuştur. Venedik mavnaları üzerine gönderilen El-hac Abdullah Kaptan'ın bulunduğu dört parçalık kalyondan açılan ateşle, düşmanın iki mavnasının kürek, dümenleri ve leventleri suya gömülmüştür. Donanma-yı hümayun çekdirmeleri dahi Arab-alayı şeklinde giderken, başarda-i hümayun üst taraftan hareket etmiş, Serasker Mısırlı-zade İbrahim Paşa'nın bulunduğu çekdiriler de düşman çekdirileri üzerine hareket etmiştir. Karşılıklı top atışlarından sonra çekdiriler karşı karşıya gelindiğinde Venedik çekdirileri firara kalkışmışlardı. Fakat firar edecek durumları bulunmadığından, kalyonların ardına sığınarak bunları kendilerine siper edinmişlerdi. Ancak Memi Paşa-zade Abdurrahman Paşa bir çekdiriye çarpıp, içinde bulunan Venedik leventlerini esir etmiştir. Düşman başardası bile mavnaların olduğu tarafa doğru firar ederken, Elhac Abdullah Kaptanın kalyonunun yanından geçerken atılan güllerle başardanın generali ile beraber içinde bulunan askerleri de ölmüştür. Osmanlı donanması bulunduğu yerde demirlerken, düşman donanmasından kalanlar Sakız Limanı'na sığınmışlardır. İki gün bulunduğu yerde dinlenen Osmanlı Donanması 7 Recep 1106 (21 Şubat 1695)'da Sakız Limanı'ndaki Venedik donanmasına hücumu geçmiştir. Limanda bulunan Venedik donanması buradan çıkarak firara kalkışmıştı. Bunlardan bir kalyon kaçarken mühimmat ve cephanesiyle karaya oturmuştu. Bu kalyonla beraber, limanda bekleyen dört büyük Venedik çekdirisi ve dört büyük fırkate ele geçirilmiştir¹⁴¹. Bu kalyonlarda bulunan 24 kıyye atar 16 adet balyemez ve 6 havan topu, 5000'den fazla tüfekte beraber birçok mühimmat ve cephane ele geçirilmiştir. Kalyonlarda bulunan 280 Venedik askeri de öldürülmüştür. Adaya çıkan Osmanlı askeri, kalede bulunan 500 Venedik askerini esir alırken, kalede bulunan 16 balyemez top, 8000 "kazgan humbarası" ve kale içindeki hamama saklanan ve miktarı bilinmeyen barut ve 50 sandık kurşun ele geçirilmiştir¹⁴².

Bu çatışmalarda 10.000'den fazla Venedik askeri, generalleri ve zabıtları ölmüştür. Bu durum 26 Şubat 1695'de padişaha bildirilmiştir. Adanın alınmasından sonra buradaki Hıristiyan halka ait olan bağ-bahçe gibi emlaklarına, Tahrir Emini Abdurrahman Efendi tarafından kayıt altına alındıktan sonra¹⁴³ el konulmuştur¹⁴⁴. Tahrir emini tahrir sırasında malına el konulacak Hıristiyan halkın mali durumlarını gözden geçirmiştir. Durumları uygun olmayan halkın mallarını kendilerine bağışlamış, el konulacak mallara deftere kaydederek hükümete bildirmiştir¹⁴⁵. Yapılan tahrir sonucunda Hıristiyan ahalinin mallarına yetkililerce el konulduktan sonra, bu emlak devlet tarafından Hıristiyan halka 470 kese akçeye (235.000 kuruş) satılarak bu para Hazine-i âmireye aktarılmıştır¹⁴⁶.

Sakız Adası önünde düşmanla girdiği mücadelede başarı gösteren Kalyonlar Kaptanı Mezamorto Hüseyin Paşa, kaptan-ı deryalığa getirilirken, selefi Hüseyin Paşa

¹⁴¹ Mustafa Nedim, *Zafername*, Millet Kütüphanesi, Emiri Bölümü no: 1343, vr.1a.

¹⁴² Hammer, *Büyük Osmanlı*, VI, s.538.

¹⁴³ BOA, *MAD*, 10142, s.21, 12 Şaban 1106 (28 Mart 1695).

¹⁴⁴ Mehmet Topal, *Silahdar Fındıklı Mehmet Ağa Nusretname Tablil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul 2001, s.19.

¹⁴⁵ BOA, *MAD*, 10142, s.21.

¹⁴⁶ Defterdar Sarı Mehmet Paşa, *Zübde-i Vekâiyat*, Yay. Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995, s.528-32.

Sakız Adası Muhafızlığı'na, ada muhafızı olan Şahin Mehmet Paşa da Midilli Adası Muhafızlığı'na tayin edilmiştir¹⁴⁷.

Sakız Adası Muharebesi'nde başlarda-yı hümâyunda bulunup yaralanan askerlere 845, kalyonlarda bulunup yaralanan leventler ile başta Kaptanı Derya Hüseyin Paşa olmak üzere, Hacı Abdullah, Hacı Fettah ile Aşçı-oğlu Osman Kaptana'a 2700 kuruş ihsanda bulunulmuştur¹⁴⁸.

Sonuç

1695 yılında Sakız Adası'nda Venedik üzerine düzenlenen seferden Osmanlı Devleti başarı ile çıkmıştır. Bu yıl içerisinde Mora ve Avusturya üzerine aynı anda sefer hazırlıkları yapılmasına rağmen, devletin bu seferde güttüğü strateji başarı ile uygulanarak Sakız Adası tekrar ele geçirilmiştir.

Seferin hazırlık sürecinde mühimmat ve cephanenin eksiksiz olarak giderildikten sonra yerinde kullanılması başarıyı etkileyen önemli bir unsur olmuştur. Ayrıca muharip unsurların temelini oluşturan kapıkulu ve eyalet askerleri ile piyade leventlerin itina ile seçilerek gerekli silahlarla ile teçhiz edilmeleri diğer bir etken olmuştur.

Seferin hazırlık sürecinde ve hareketi sırasında askerlerin beslenmeleri için yeteri kadar yiyecek ve zahire temin edilerek askerlere dağıtılmıştır. Ordunun beslenmesi için yiyecek ve zahire temininde çok ciddi derecede sıkıntı ile karşılaşılması ve devletin bu süreci iyi takip etmesi de seferin başarısına etki eden önemli bir faktör olmuştur.

Seferin hazırlık süreci kadar Venedik ile girişilen muharebede Osmanlı Donanması'nın kaptanları ile ordunun başındaki seraskerin özenle seçilmesi, sefer sürecini etkileyen diğer bir etken olmuştur. Özellikle Avrupa ile girişilen muharebelerde oldukça deneyimli bir kaptan olan Mezamorto Hüseyin Paşa'nın kaptan-ı deryalığa, Anadolu Valisi Mısırlı-zade İbrahim Paşa'nın seraskerliğe tayin edilmesi süreci etkileyen bir etken olmuştur.

Venedik'in sefer sırasındaki durumu da Osmanlı Devleti'nin başarısını etkileyen önemli bir unsur olmuştur. Venedik'in bu sırada Sakız Adası dışında Mora ve Avrupa'da Osmanlı Devleti ile mücadele halinde olması Venedik'in bu sefere yeteri kadar ilgi göstermesini engellemiş, bu durum Osmanlı Devleti'nin seferden istediğini almasını sağlamıştır.

¹⁴⁷ *Zübde-i Vekaiyat*, s.540.

¹⁴⁸ BOA, *MAD*, 10142, s.22.

KAYNAKÇA**A-Arşiv Kaynakları****1-Defterler****a-Mühimme Defterleri (MD)**

105, 106

b-Maliyeden Müdevver Defterleri (MAD)

3119, 5432, 9879, 10142

c-Kamil Kepeci Defterleri (KK)

2761

d- Mevkufat Defterleri (D.MKF)

27731, 27738

e- Başmuhasebe Defterleri (D.BŞM)

803

2-Belgeler**a-Ali Emiri II.Ahmet**

4/322, 4/345, 2/116

b- Cevdet Dahiliye (C.DH)

9232

c- İbnülemin**İbnülemin Adliye (İ.E ADL):**

183

İbnülemin Askeriye (İ.E AS):

4094

İbnülemin Saray Mesalihu (İE SM) :

1792

3- Dosya Usulü Belgeler**a-Bab-ı Defteri Başmuhasebe Kalemi (D.BŞM)**

1047/51, 1048/52, 1052/4, 1052/51, 1053/56, 1060/26, 1082/4

b- Bab-ı Defteri Mevkufat Kalemi (D.MKF)

497/27, 497/37, 497/62, 497/75, 497/83, 497/85, 497/161, 498/41, 498/47, 498/59, 499/2, 499/3, 499/49, 499/63, 499/82, 499/83, 500/14, 500/84, 501/151

B-Kaynak EserlerDefterdar Sarı Mehmet Paşa, *Zübde-i Vekâiyat*, Yay. Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 1995.*Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704)*, Yay. Haz. Abdülkadir Özcan, Ankara 2000.Sırrı Efendi, *Fetbi Lâzva ve Mubarebe-i Lugoş*, Süleymaniye Kütüphanesi, Lala İsmail 735/4, 1111 (1699).Mustafa Nedim, *Zafername*, Millet Kütüphanesi, Emiri Bölümü no: 1343.Mustafa Öksüz, *Şemdânişâde Fındıklı Süleyman Efendi'nin Müir'i't-Tevârih (180B-345A) Adlı Eserinin Tablil ve Tenkidi Metni*, (Yüksek Lis. Tezi) Mimar Sinan Üni. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2009.Topal, Mehmet, *Silâhdar Fındıklı Mehmet Ağa Nusretname Tablil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Enstitüsü, İstanbul 2001.**C-Araştırma ve İnceleme Eserler**Adamaz, Kadir, *Fetihname-i Cezire-i Sakız*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yük. Lis. Tezi), İzmir 1998.Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, VI, Yay. Haz. Mümine Çevik, İstanbul 1990.İlgürel, Mücteba, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Ateşli Silahların Yayılışı", *Tarih Dergisi*, 32, İstanbul 1979, s.302-307.

- Jorga, Nicole, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, IV, Çevr. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2005.
- Kantemir, Dimitri, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, II, İstanbul 1998.
- Majer, Hans Gerorge, "17. Yüzyılın Sonlarında Avusturya ve Osmanlı Ordularının Seferlerdeki Lojistik Sorunları", *Osmanlı Araştırmaları*, II, İstanbul 1981, s.185-194.
- Martal, Abdullah, "Osmanlı İmparatorluğunda Su-Yolculuk", *Belleten*, 205, Ankara 1989, s.1555-1662.
- Mordtman, J.H, "Sakız Adası", *İ.A.*, c.10, Eskişehir 2001, s.94-95.
- Orhonlu, Cengiz, "Şehir Mimarları", *Osmanlı Araştırmaları*, II, İstanbul 1981, s.1-30.
- Parry, VR.J, "İslam'da Harb Sanatı", *Tarih Dergisi*, 28-29, İstanbul 1975, s.193-218.
- Turan, Şerafettin, "Sakızın Türk Hakimiyeti Altına Alınması", *T.A.D.*, 4/6-7, Ankara 1968, s.185.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III/I, Ankara 1995.
- _____, *Osmanlı Devleti Teşkilatı'ndan Kapıkulu Ocakları (Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı)*, I, Ankara 1988.